

Türk Yükseköğretiminde Üniversite Yeniden Yapılanırken “İlmi Yurda Götürmek”: Üniversite Haftaları Örneği

“Bringing Science to the Homeland” While Reorganizing University in Turkish Higher Education: A Case of University Weeks

Nuri Fudayl KICIROĞLU* , Ayşegül KOMSUOĞLU** 



*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye
**Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: N.F.K. 0000-0002-0156-3062
A.K. 0000-0003-2815-1006

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Nuri Fudayl Kıcıroğlu,
İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: nurifudayl@gmail.com

Başvuru/Submitted: 22.03.2022
Revizyon Talebi/Revision Requested:
22.05.2022
Son Revizyon/Last Revision Received:
25.05.2022
Kabul/Accepted: 27.05.2022

Atf/Citation: Kıcıroğlu, Nuri Fudayl, Komsuoğlu, Ayşegül. “Türk Yükseköğretiminde Üniversite Yeniden Yapılanırken “İlmi Yurda Götürmek”:
Üniversite Haftaları Örneği” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 41 (2022): 1-29.
<https://doi.org/10.26650/YTA2022-1091301>

ÖZ

1933 Üniversite Reformu ile İstanbul Darülfünunu, İstanbul Üniversitesi'ne dönüşür. Bu dönüşüm, Türkiye'de yükseköğretimin yeniden örgütlenmesi açısından oldukça önemlidir ve Humboldt modeli, yeniden örgütlenmenin zihniyetinde belirleyici bir role sahiptir. Humboldt modelinde bilimin birliği ilkesi, öğretim ile araştırmanın birlikteliği ve “Bildung” kavramı öne çıkar. Türkiye’de yükseköğretimin yeniden yapılanma sürecinde Albert Malche'nin hazırladığı rapor, Humboldt modeliyle doğrudan örtüşen yönlere sahiptir. Humboldt modeli doğrultusunda üniversiteyi yeniden örgütlemek, Cemil Bilsel'in rektörlüğü sürecindeki birçok faaliyette görülebilir. Bu faaliyetlerin kamuya açık ilk örneği, üniversite konferanslarıdır. 1940 ile 1945 arasında her sene düzenlenen “Üniversite Haftası” da benzer bir etkinliktir. Üniversite konferansları, üniversite içindeki bir etkinlikken “Üniversite Haftası” her sene yurdun farklı bir kentinde düzenlenir. Bu çalışmanın merkezindeki Üniversite Haftası, yeni yükseköğretim kurumunun yeni misyonunu ve yeni zihniyetini dışarıya dönük bir şekilde nasıl sergilediğini incelemek için elverişli bir zemin sunar.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Haftası, 1933 Üniversite Reformu, Humboldt Modeli, Albert Malche, Bildung

ABSTRACT

In Turkey, the University Reform of 1933 had transformed Dar al-Funun of Istanbul into Istanbul University. This transformation is a landmark in the reorganization of the higher education system in Turkey. This reorganization depended mainly on the Humboldtian higher education model, whose central concepts are unity of science, unity of teaching and research, and Bildung. In this regard, the report prepared by Albert Malche in 1932 on the reorganization of higher education in Turkey overlaps the Humboldtian model's concepts. The reorganization of Istanbul University in the direction of the Humboldtian

model was executed during Cemil Bilsel’s nine-year rectorship. “University Conferences” and “University Week” are direct and public outcomes of the Humboldtian model. University Week, which was yearly organized in a different city throughout 1940–1945, constitutes a practical example for examining how the new higher education institution displayed its new mission and its new mindset.

Keywords: University Week, University Reform of 1933 in Turkey, Humboldtian Higher Education Model, Albert Malche, Bildung

Extended Abstract

This paper focuses on the Humboldtian higher education model’s principal concepts and their determinant impacts on the reorganization of Istanbul University as a modern higher education institution. The University Reform of 1933 in Turkey launched a process to reorganize the higher education system according to the Humboldtian model, whose central principle is the unity of teaching and research that transforms universities into places of knowledge transmission and into pre-eminent loci of increased scientific research. Such a double functioned aim fed by Renaissance humanism also extends the “scientific” formation of the human mind to a lifetime process. While human self-realization proceeds according to scientific formation in daily life, the university occupies its central place within the knowledge system by employing the unity of science, which is another principal conception of the Humboldtian model. Reinhard Koselleck’s definition by distinguishing *Bildung* from its translations in other European languages as education, culture, and civilization, while relating *Bildung* with each of those translated concepts, guides the understanding of the Humboldtian model’s core concept. The University Reform of 1933 in Turkey aims to bring the university a central position in the social sphere through the unity of science and unity of teaching and research. Thereby, it is possible to pursue the Humboldtian model’s effects on the reorganization process of Istanbul University.

Albert Malche’s report on Istanbul University in 1932 is a starting point to trace back these effects. The report, a harbinger of a new mentality, bears the traces of the Humboldtian model. Its emphasis on the necessity to increase scientific research in universities and intensify the interaction and cooperation between faculties is relevant to the unity of teaching and research and the unity of science. Malche also points out that practical knowledge should accompany theoretical knowledge. This is important for transmitting the scientific formation to a lifetime process. According to Albert Malche, the university should make public access to scientific knowledge production. On the one hand, public access assures the university’s central place in the social sphere; on the

other hand, the university can spread its influence and new mentality outside of the institution.

University Conferences, beginning in 1935, shortly after the reform, are the first example of the intermediary role of the university between the scientists and the public. These weekly public conferences were held within the university. The other case of these public conferences, University Week, started to be organized in 1940, regularly lasted during the Second World War, and was held in a different city every year. University Weeks, which constitutes the main focus of this study, is a practical example for examining how the new higher education institution displays its new mission and its new mindset. As a Humboldtian model's concept, *Bildung* comes into play in these provincial conferences where the university exhibits itself throughout the country. Professors in the conference committee insisted on the responsibilities and duties of citizens to the state in their speech. In this regard, the educated elites intend to adopt passive citizenship instead of active citizenship. In conclusion, the post-reform higher education in Turkey is a way of belonging to a privileged social group, as in Koselleck's definition of *Bildung*.

This article treats two concepts of the Humboldtian higher education model, unity of science and unity of teaching and research, to explain the reorganization process of Istanbul University. It also treats *Bildung* to show the strategy of higher education policy and the position of educated elite vis-à-vis the public.

Giriş

Yükseköğretim tarihinde üniversiteler, eğitim, araştırma ve uygulama başlıklarında toplumla farklı düzeylerde ilişki kurmuştur. Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen çalışmaları toplumla buluşturmak, bilimsel faaliyetlerin toplumsal faydalarını vurgulamak, içinde yer aldıkları coğrafyanın sorunlarına çözüm üretmek ve aktarmak gibi farklı biçimlerde inşa edilen bu ilişkinin tarihsel süreçte siyasi vurgulara da ev sahipliği yaptığı görülür. Akademisyenlerin çalışmalarını anlattığı, bilime bakışlarına dair vurgular içeren, özellikle sosyal bilimler alanında toplumsal vb. değerlere ilişkin mesajlar içeren halka açık konferanslar bu sürecin önemli bir parçasıdır. Bu konferanslar, öğrencilere yönelik paylaşımların ötesinde doğrudan toplumla bilgi aktarım ve paylaşımını öngören uygulamalardır. Ancak konferansların içeriği, yerleri, hedeflenen dinleyici kitlesi gibi unsurlar söz konusu etkinliklerin misyonlarında farklılaşma yaratmıştır. Düzenlenen konferansların, toplum nezdinde üniversitenin misyonunun yeniden inşasından, dönemin ideoloji tartışmalarında taraf olmaya kadar farklı veçhelere de sahip olduğu da görülür.

Türkiye yükseköğretim tarihinde üniversitenin toplum ilişkisi, temel olarak entelektüel mirasın bugüne taşınmasındaki kırılmalar, modernleşme sürecinin sancuları ve üniversite-siyaset ilişkisinin getirdiği zorluklarla biçimlenmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde Dârülfünun’dan üniversiteye geçiş sırasında üniversiteden beklenen, dönemin ruhunu taşıması ve gerek eğitime gerek araştırma faaliyetlerine bu ruhu yansıtmasıdır. Geniş kesimlere ulaşan etkinlikler ve bu etkinliklerin verdiği akademik ve toplumsal mesajlar, sürecin önemli bir parçasıdır. Özellikle toplumsal aidiyetin inşasında “üniversite”nin ve kadrosunun verdiği mesajlar, bireyin, bir yeniden kuruluş döneminde, aidiyete dair zihniyetini tekrar inşa etmesine katkı sunar. Yeniden kurgulanan yükseköğretim yapısını biçimlendiren dönem metinlerinde üniversitenin konferanslar vermesine dair tavsiyelere rastlamak ve bu tavsiyelerin uygulamaya konulduğunu takip etmek mümkündür.

1933 üniversite reformu ile “Humboldt” modeline göre yeniden örgütlenen yükseköğretimde Türkiye’nin ilk üniversitesi olarak tekrar kurulan İstanbul Üniversitesi¹, üniversitenin yurdun dört bir tarafında geniş kesimlerle bulunduğu -dönemin sözleri ile “ilmi yurda götüren”- faaliyetlerin merkezidir. İstanbul Üniversitesi’nin halka açık olarak düzenlediği üniversite konferansları ile 1940’ta başlayarak çeşitli aralıklarla 1958’e kadar devam eden ve farklı illerde halka açık konferanslar şeklinde gerçekleştirilen “Üniversite Haftası” geniş kapsamlı etkinliklerdir.

1 Takiben 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) ve 1946 yılında Ankara Üniversitesi kurulmuştur.

“Üniversite Konferansları”² ile “Üniversite Haftası” etkinlikleri, içerikleri ve kurgulanışları açısından farklıdır. Üniversite reformu bilimsel eğitimle şekillenmiş bir zihniyet ideali taşıyor ve üniversiteyi bir merkez olarak kurarak bu idealin belirlediği toplumsal aidiyeti kamuya açık hâle getirir. Çünkü cumhuriyetin ideallerini yaşamın ve toplumun tüm alanlarına yayacak zihinlere ihtiyaç vardır. Humboldt modelinin dayanağını oluşturan “bilim birliği” ilkesi sebebiyle farklı fakültelerdeki bireylerin aynı dili konuşabilecekleri bir ortam hazırlaması açısından üniversite konferansları bu ihtiyacı karşılamaya dönük bir etkinliktir. Üniversite bünyesinde gerçekleşen bu etkinlikler, kamuya da açıktır. Konferans konuları ve içerikleri, bilimsel dilin izlerini taşıyor; dünyadaki bilimsel literatürün takip edildiğini ve kamuya ulaştırıldığını gösterir. Kısacası üniversiteyi merkeze oturtan bir toplumsal aidiyet dili, reformdan sonra hızlı ve düzenli bir şekilde uygulamaya konmuştur. Bu konferanslarda önemli bir yol kat edildikten sonra bu etkinlikleri İstanbul dışına taşımaya girişilir. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün talebi üzerine ihdas edilen “Üniversite Haftası” çerçevesinde yürütölen etkinliklerde konferanslar, konuları ve içerikleri bakımından bu toplumsal aidiyetin politik yurttaşlığı geri planda tutma kaygısı taşıdığı gösterir.

Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi’nin halka açık olarak düzenlediği iki ana seri etkinlikten biri olan üniversite haftası etkinlikleri örneği üzerinden 1933 Üniversite Reformu ile Türkiye’deki yüksek öğretimde *Bildung* süreci olarak tanımlanan ve bireylerin zihniyetini bilimsel eğitim ile şekillendirmeyi amaçlayan bir sürecin sistematik olarak tedavüle girdiği tartışılmaktadır. Bu süreç, yaşamın her anında uygulanabilecek

2 Üniversite konferansları, 1935-1936 eğitim-öğretim yılından itibaren başlayan ve Zeynep Hanım Konağı’nın menajinde 1942 yılına kadar süren haftalık etkinliklerdir. Salı konferansları olarak da anılan bu etkinlik, Zeynep Hanım Konağı’nın yanmasından sonra da sürdürölmüştür. Feza Günergun-Sevtap Kadioğlu, “İstanbul Üniversitesi’nin Yerleşim Tarihi Üzerine Notlar”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.8, S.1, 2006, s. 154-157. Cemil Bilsel, üniversite reformu sonrasında üniversitenin kuruluşu için on yıllık bir sürenin öngöröldüğünü ifade eder. İlk iki yıllık süreç, bürokratik işlemler, kadro ve teşkilat talimatnamelerinin hazırlanması, enstitü ve kliniklerin kuruluşu, malzeme tedariki ile geçmiştir. Bu süreçlerin tamamlanmasının ardından hızlı bir şekilde serbest konferansların hayata geçirildiği görülür. Dolayısıyla serbest konferanslar, yeniden örgütölen üniversitenin yeni zihniyeti için önemli bir aşamayı ifade eder. Bilsel, bu konferansların ilk amacının öğrencilerin “genel bilgilerini arttırmak ve genel düşünüş kabiliyetini olgunlaştırmak” olduğunu söyler. İkinci amaç ise “bilginleri halka yaymak”tır ki bu çalışma kapsamında ayrıntılı bir şekilde ele alınacak Üniversite Haftası etkinlikleri, bu amacın taşradaki ayağını oluşturur. Cemil Bilsel, “Önsöz”, *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1937, s. III. Bir saat yirmi dakika sürdüğü belirtilen konferansları kalabalık bir kamunun takip ettiği dile getirilir. Bu haftalık konferanslarda farklı fakültelerden öğretim üyeleri, konuşmalar gerçekleştirir. Bu durum, Humboldt modelinde bilimin birliği ilkesine tekabül eden bir mantığın mevcudiyetine işaret eder. Tıptan edebiyata, fizikten hukuka geniş bir konu yelpazesi göze çarpar. Konuşma içerikleri mevcut olmasa da konferansların basılı hâle getirölen metinleri, konulara ilişkin literatürün yakından takip edildiğini, bilimsel bir üslubun hâkim olduğunu hissettirir. Konferansların ilk beş yılına ait konuları görmek için bkz. *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1937; *Üniversite Konferansları 1936-1937*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1937; *Üniversite Konferansları 1937-1938*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1939; *Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1939; *Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1940.

bir bakış açısı yarattığı gibi bu bakış açısı etrafında bireylerin edinebileceği toplumsal bir aidiyet de oluşturur. Bu aidiyetin politik yönü geri planda kalır; ancak bu durum, toplumsal aidiyetin politik anlamdan soyutlandığını ifade etmez. Bu doğrultuda Türkiye’de süreç, cumhuriyet idealleriyle şekillenmiş zihinlerin ortak bir toplumsal aidiyet oluşturmaya zemin tesis etme hedefi taşır. Reformun oluşturmayı hedeflediği toplumsal aidiyet, yurttaşlıktan ziyade ulusa dayanır.

Bu önermelerin geçerliliğini göstermek üzere ilk olarak üniversite reformu ve *Bildung* kavramına atıfla Humboldt modelinin reform sürecindeki yeri ele alınacaktır. İkinci adım ise üniversitede reform sürecini başlatan Albert Malche raporunun hazırlanış sürecinin ve içeriğinin, üniversite tarihimiz açısından önem taşıyan Humboldt modeli ile ilişkisinin değerlendirilmesidir. Ardından politik bir program doğrultusunda bir toplumsal aidiyet dili etrafından yeniden örgütlenmiş üniversite tarafından düzenlenen Üniversite Haftası, etkinliğin üstlendiği misyon merkeze alınarak ayrıntılı bir şekilde incelenecek ve tartışılacaktır.

Üniversite Reformu ve Humboldt Modeli

1933 Üniversite Reformu, Türkiye’de yükseköğretimin Humboldt modeline göre yeniden örgütleyen bir süreci başlatır. Osmanlıların son dönemindeki Alman nüfuzu dolayısıyla bu model doğrultusundaki etkileri, II. Meşrutiyet dönemi sonrasında da gözlemlemek mümkündür.³ Ancak bu dönemdeki etkiler, kişilere bağlı kaldığı için parçalı bir niteliğe sahiptir ve fakülte temelli örgütlenmeyi esas alan Fransız yükseköğretimi⁴ etkisinin gölgesinde kalır. 1933 Üniversite Reformu sırasında gerek reform öncesindeki hazırlıklara gerek reform sürecindeki pratiklere bakıldığında Humboldt modeline uygun sistematik bir ilerleyiş göze çarpar. İlhan Tekeli bu süreci şu sözlerle ifade etmektedir:

“Türkiye’de Darülfünun 1900 yılında kurulmuş olmasına karşın, bunun von Humboldt üniversitesi modeli doğrultusunda düzenlemeye Şükrü Bey’in Maarif Nazırlığı döneminde 1915 yılında başladığı, bu sürecin değişik aşamalardan geçerek 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı yasayla tamamlandığı söylenebilir.”⁵

3 İlhan Tekeli, “Siyasetin Diliyle Değil, Eğitim Tarihinin Diliyle 1933 Reformu”, *İlhan Tekeli Toplu Eserler 14*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010. Yine Alman nüfuzunun etkisinden bahseden bir başka çalışma için bkz. Ersoy Taşdemirci, “Türkiye’de Üniversite Kavramının Gelişiminde Alman Bilim Adamlarının Katkısı”, *Erdem*, C.11, S.33, 1999, s. 883-885.

4 Bas van Bommel, “Between ‘Bildung’ and ‘Wissenschaft’: The 19th-Century German Ideal of Scientific Education”, *European History Online*, 2015, s. 37.

5 İlhan Tekeli, “Siyasetin Diliyle...”, s. 140.

Humboldt modelinin önde gelen ideallerinden biri, araştırma ve öğretim birliğini temin etmektir. Bu sayede üniversiteler, yalnızca bilgi aktarımının gerçekleştiği yerler olmanın ötesine geçerek bilimsel araştırmanın mekânları hâline dönüşür.⁶ Üniversitelerin bu çift yönlü işlevi, insan zihninin “bilimsel” şekillenmesini yaşam boyu bir sürece yayar. Bir başka deyişle Rönesans hümanizmden beslenen Humboldtçu bilimsel eğitim, üniversiteyi bilimsel formasyonun bir merkezi olarak kurar, bilimsel araştırma araçlarını öğretir ve bilimsel eğitimle şekillenen zihinleri topluma yayar. Üniversitenin merkeziliğini sağlayan başlıca ilke de “bilimin birliği”dir.

Humboldt’un ideale yaslanan yükseköğretim modelinin ana kavramı *Bildung*’tur.⁷ Reinhart Koselleck’in belirttiği üzere *Bildung*, Latin dillerine “education” [eğitim], “culture” [kültür], “civilisation” [uygarlık] olarak çevrilmiştir. Fakat Koselleck, *Bildung*’un tüm bu tercüme edilmiş kavramlardan farklılaştığı üzerinde ısrarla durur. Öte yandan bu farklılaşma, *Bildung*’u tamamen bağımsız bir kavram olarak ele almaktan ziyade bu üç kavramla aynı anda ilişkilendirir.⁸ Öncelikle Koselleck, *Bildung*’u eğitimden ayırır. Koselleck’e göre bu kavramın esas belirleyici niteliği, bireyin dışarıdan sunulan bir terbiyeyi bünyesine katıp dünyayı dönüştürmeye yönelik özerk bir iddia hâline getirmesidir. Burada *Bildung*’a dair üç aşamalı bir tanım ortaya çıkar. İlk olarak dışarıdan gelen bir etki mevcuttur; ikinci olarak dışarıdan gelen etki, bireyin zihninde bağımsız bir sürece tabi tutulur ve son olarak bu zihinsel faaliyetin neticesinde birey, dışı dönük bir etki yaratma iddiası taşır. Bu nedenle eğitimin edilgen niteliğinin ötesinde *Bildung*, anlam olarak yaşama etkin (*actif*) bir katılımı içinde barındırır. Ardından Koselleck, *Bildung*’u Latin dillerindeki *civilisation* tercümesinden farklı bir yere koyar. *Bildung*, *civitas*’ın taşıdığı politik karakterden bir hayli uzaktır ve bu kavramın politik yurttaşlıkla alakası oldukça sınırlıdır.⁹ Çünkü bir birey, *Bildung* aracılığıyla politik aidiyetinden ziyade ayrıcalıklı toplumsal aidiyetini şekillendirme ve pekiştirme niyeti taşır. Bu niyet, bireyin ilişkiler geliştirdiği toplumsal çevreye ait değildir, bizzat bireye aittir. Koselleck’in *Bildung*’u eğitimden ayırırken ortaya koyduğu anlam göz önünde tutulursa bahsi geçen niyet, bireyin dış dünyaya yönelik etkisini nerede ve nasıl bir toplumsal ortamda açığa vuracağını belirlemeye dönük bir irade taşır. Bu husus, bizi Koselleck’in *Bildung*’a dair son ayrımına götürür. Bu Alman kavramı, kültürden ziyade bireyin

6 Mitchell G. Ash, “Bachelor of What, Master of Whom? The Humboldt Myth and Historical Transformations of Higher Education in German-Speaking Europe and the US.”, *European Journal of Education*, C.41, S.2, 2006, s. 246.

7 Dirk Held, “Hellenism, Nationalism, and the Ideology of Research in Humboldt’s University”, *Transformation and Continuity in the History of the Universities*, Oslo, International Commission for the History of Universities, 2000.

8 Reinhart Koselleck, “Bildung Kavramının Antropolojik ve Semantik Yapısına Dair”, *Kavramlar Tarihi*, çev. Atilla Dirim, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 113-120.

9 Reinhart Koselleck, “Bildung Kavramının...”, s. 115.

toplumsallaşabilirliğine [*sociability*] atf yapar. Bir başka deyişle *Bildung*, ayrıcalıklı bir zümrenin üyelerini bir araya getiren toplumsal çevreye dâhil olmak için bireyin sahip olduğu kişisel becerileri ve kültürel birikimi ifade eder.

Koselleck’in *Bildung* için çizdiği çerçeve, bir yandan bu kavramı eğitim, uygarlık ve kültürden ayırırken diğer yandan *Bildung* vasıtasıyla eğitim, kültür ve uygarlık arasında kurulan yeni bir kavram ağını açığa çıkarır. İlk olarak *Bildung*, bireyin edindiği bilgi vasıtasıyla yaşama aktif katılımını sağlar. İkinci olarak bu yaşama aktif katılım, politik değildir ve belirli bir toplumsal aidiyete yöneliktir. Üçüncü olarak bu toplumsal aidiyet, toplumunun belirlediği kemikleşmiş bir kimlik tarafından değil, bireyin sahip olduğu meziyetlerce belirlenir. *Bildung*’a ait bu nitelikler göz önünde tutulduğunda Humboldt’un yükseköğretim modeli, bireyi esas alır ve bilimsel eğitimle şekillenmiş birey zihninin bilimi yaşam boyu sınamasını, deneyimlemesini hedefler. Yaşamı bir bilim alanı gibi şekillendirmek, öğrenimi ve araştırmayı eşgüdümlü hâle getirir. Böylece birey, bilimsel bilgiyi sadece eğitim yaşamı boyunca değil, sonrasında da kullanır ve tecrübe eder. Üniversite de öğrenim ve araştırma birliğinin uygulandığı ve öğretildiği merkez konumuna sahiptir. Üstelik bu merkez, yaşam boyu edinilmiş ve bireylerin bilimsel zihin süzgecinden geçirilmiş verilerin toplanmasını sağlayabilecek bir üstür. Ancak bu çalışma çerçevesinde asıl odak, Humboldt modelinde üniversitenin merkezî konumunun kurgulanışıdır. Yaşam, bir bilim alanı ise “bilimin birliği”, yaşamın içindeki unsurları bilimsel bir şekilde değerlendirmek için başlıca ilkedir. Dolayısıyla Humboldt modeli, uzmanlaşmış fakülteler bünyesinde farklı bilim alanlarına dair bilgilerin aktarıldığı Fransız modelinin aksine bireyin bilimsel zihniyete erişmesi için farklı fakültelerin işbirliği içinde hareket etmesini öngörür.

Humboldt modeli çerçevesinde değerlendirildiğinde 1933 Üniversite Reformu, bilimin birliği ve öğrenim ile araştırmanın birlikteliği vasıtasıyla üniversiteye toplumsal alanda merkezî bir konum kazandırmayı hedefler. Dönemin ifadeleriyle çalıştıkları ilim sahasında talebelerin sadece nazari değil, tatbiki bilgiye de sahip olmaları için elverişli bir ortam oluşturma arayışı vardır. Böylece öğrenciler, bilimsel bilginin üretim sürecine tanıklık ederek yaşam boyu sınayabilecekleri bir yöntem edinir. Öte yandan her bilim alanında uygulamalı bilgi üretim sürecine tanıklık etmek mümkün değildir. Dolayısıyla bilimin birliği ilkesi, uygulamalı bilimlerin bu imkânını diğer alanlara göstermek için farklı fakülteleri etkileşim hâline sokmayı gerektirir. Bu çerçeve üniversite yeniden yapılanırken üniversite bünyesinde düzenlenen serbest konferanslar, bahsedilen türden bir etkileşim ortamının inşasını getirecektir. Hatta sonrasında bu uygulama, üniversite konferanslarıyla sınırlı kalmayacak ve 1940’tan itibaren

İstanbul dışındaki şehirlerde dzenlenen Üniversite Haftası etkinlikleriyle yurt geneline taşınacaktır.

Malche Raporu ve “Yeni Bir Zihniyet İnşası”

Cumhuriyetin ortak idealler etrafında bir araya gelmiş bir toplumsal aidiyet inşası için yükseköğretimde oluşturmaya çalıştığı çerçeveyi, üniversite reformu sürecinde yol gösterici bir belge niteliğindeki Albert Malche'nin hazırladığı rapor üzerinden takip etmek mümkündür. Malche raporundan önce Maarif Vekaleti'nin talebi üzerine eğitim politikaları hakkında Dewey, Kühne, Buyse ve Parker tarafından kaleme alınmış raporlar mevcuttur.¹⁰ Ancak bunlar yükseköğretime ilişkin değildir. Dolayısıyla Malche raporu, yükseköğretime ilişkin ilk rapor olması özelliğiyle diğerlerinden ayrılır. Raporun hazırlanması için dört aylık bir süre verilmiştir¹¹ ve ardından hızlı bir şekilde raporun gerekliliklerini uygulamaya geçilmiştir. Malche, reform konusundaki hızın farkında olduğu için kendinden önce de bir hazırlığın yapıldığını vurgular.¹²

1932'de Albert Malche'nin hazırladığı rapor, üniversiteyi Humboldt modeline uygun şekilde yeniden teşkilatlandırma iradesinin bir yansımasıdır. İstanbul Darülfünunu, İstanbul Üniversitesi adıyla tüzel kişiliğine kavuştuktan sonra bilimsel bilgi üretiminin Humboldt modeliyle örtüşen bir biçimde gerçekteği gözlemlenir. Öte yandan Malche'nin salt Humboldt ideali doğrultusunda hareket ettiğini söylemek, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde kamunun eğitime yönelik pratik eğilimleri ve ihtiyaçları görmezden gelmek olur.¹³ Nitekim Malche de raporunun ikinci bölümünde Darülfünun müderrislerinin gözlemlerine dayanarak savaş sonrası nesilde

10 Hasan Âli Yücel, “Giriş”, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939.

11 “Elde ettiğim malumatın vüsat ve tenevvüüne rağmen Türkiye’de Darülfünun meselesi hakkında dört ay içinde tam bir vukuf iktisap etmiş olmak davasına kalkışmadığımı beyan eylemeğe borçluyum.” Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939, s. 3. Albert Malche, 16 Ocak 1932’de İsviçre’den İstanbul’a gelir ve 18 Ocak’ta İsmet İnönü ve Maarif Vekili Esat Sagay ile görüşür. 21 Ocak’ta İstanbul’a döner ve 24 Ocak’ta incelemelerine başlar. 29 Mayıs’ta tamamladığı raporu sunmak üzere 31 Mayıs’ta Ankara’ya geçer. Utkan Kocatürk, “Atatürk’ün Üniversite Raporu ile İlgili Notları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1984, C.I, S.1, s. 3.

12 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 1.

13 Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri İçişleri Bakanlığı bünyesinde 1919’da hazırlanmış üniversite eğitiminin yaygınlaştırılmasına dair bir rapor için bkz. W. S. Bittner, *The University Extension Movement*, Washington, Government Printing Office, 1920, s. 24-27. Rapor savaş sırasında askere alınan kişilerin teknik eğitime ihtiyaç duyduğunu belirtir. Dolayısıyla savaş sonrasında kitlelerin eğitime duyulan ihtiyaça dikkat çeker. Ayrıca kitlelere verilecek bu eğitimin liberal düşünce ve ulusal kimlik ile desteklenmesi gerektiği üzerinde durulur. Burada ABD’de yazılmış yükseköğretime dair bir rapora yer verilmesinin sebebi, Humboldt modelinin ancak 20. yüzyıl başından itibaren etkili olduğunu öne süren tezlerin mevcudiyetidir. Bkz. Mitchell G. Ash, “Bachelor of ...”, s. 246-247. Bu tezler, Humboldt’un 19. yüzyılda filoloji çalışmalarıyla tanındığını, eğitim reformcusu yönünün geri planda kaldığını savunur. 20. yüzyıl başında Almanca konuşan ülkelerde ve Birleşik Devletler’deki üniversite reformu hareketleri neticesinde Humboldt’un geri planda kalan eğitim reformcusu yönünün ön plana çıkarıldığı düşüncesi temellendirilir. Dolayısıyla Birleşik Devletler’de yükseköğrenime dair raporlarda Humboldt etkisi görülecektir.

eğitim düzeyinin noksanlığına yer ayırır ve öğrenci seviyesinin öğrenim görülen lise veya vilayetin durumuna göre değişiklik gösterdiğini belirtir. Bu durumu kendi vazifesinin güçlüklerini açıklamak için kullanır.¹⁴

Malche, raporun hazırlanış amacını Türkiye’nin askeri, idâri ve mâli alanda tamamladığı teşkilatlanmasını “hars” açısından da tamamlamak olduğunu tespit eder.¹⁵ Ancak üniversite bünyesinde başlayacak bu yeni teşkilatlanma önünde önemli bir engel, pedagojik sahada “şahsiyetçiliğin hükümranlılığı”dır.¹⁶ Bu durum üniversite ölçeğinde düşünüldüğünde bölümler (dönemin ifadesiyle şubeler) arasındaki etkileşim alanının darlığına işaret eder. Örneğin fen fakültesi özelinde diploma alacak öğrencilerin “umumi bir fenni kültürden mahrum kal[dığına]”¹⁷ dikkat çeker. Edebiyat fakültesi bünyesinde de psikoloji, antropoloji gibi çeşitli bilim dallarının bir arada bulunduğu bir enstitünün oluşturulabileceğini söyler. Malche’nin bu tavsiyeleri, bilimler arası etkileşimin artırılmasına yöneliktir ve genel bir bilimsel eğitim kavrayışının gerekliliğini öngörür. Bu çerçevede Malche’nin yaptığı değerlendirmelerin Humboldt modelindeki bilimin birliği ilkesiyle örtüştüğünü tespit etmek zor değildir. Üstelik Malche, bilimin birliğine yönelik tavsiyelerini üniversite bünyesindeki birimlerin somut bir şekilde bir araya gelmesini önererek pekiştirir. Tıp fakültesinin Üsküdar’daki konumunu üniversiteye maliyeti açısından eleştirir. Hukuk ve mülkiye mekteplerindeki derslerin aynı olduğuna dikkat çekerek Mülkiye Mektebinin üniversite yakınına taşınmasını önermesi, bilimsel bilginin üretildiği bir merkez olarak üniversitenin kurumsal birlikteliğine ilişkindir.¹⁸

Malche’nin raporunda ısrarla durduğu hususların başında teorik bilgiye uygulamalı bilginin eşlik etmesi gelir. Bu konuyu müfredat planı, sınavlar, dersler, konferanslar, seminerler için açtığı çeşitli başlıklar altında defaatle vurgular. Zaten bu bölümlerdeki

14 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 4.

15 “Askerlik, idare-i dahiliye ve maliye cihetinden tensikat ve teşkilâtı lâzimesini vücude getirmiş olan yeni Türkiye, hars noktasından teşkilâtını da ikmal etmek ihtiyacını hisseylemektedir. İstanbul Dârülfünunu’nun memleketin fikir ve hars merkezi olmak itibarile azami menfaat temin etmesi icap ettiği kanaatini, haklı olarak perverde eyliyor.” Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 4. Yükseköğretime ilişkin hazırlanan bir raporda tedrisattan da önce harsı teşkilatlandırmaya yönelik bir amaç tespiti, *Bildung* kavramının kavramsal çerçevesiyle birlikte düşünüldüğünde anlamlı bir zemine oturur.

16 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 9.

17 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 11.

18 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 18-20. Burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir. Malche, müfredat ortaklığı sebebiyle tıp fakültesi öğrencileriyle dışı mektebi öğrencilerinin ilk sınıfı birlikte okumasını ve fen fakültesi ile eczacı mektebinin bazı dersleri ortak işleymesini tavsiye eder. Ancak bu tavsiyelerin öncelikli sebebi, bilimin birliği ilkesi değildir; hizmetlerin veya derslerin aynılığına istinaden ekonomik kaynakların verimli kullanımındır. Burada üniversite birimlerinin rektörlüğe yakın konumlara taşınmasına yer verilmesinin sebebi, bu talebin bilimin birliği açısından taşıdığı mekânsal sembolik anlamdır. Raporda tıp fakültesinin ve mülkiye mektebinin nakline ayrı bir bölüm hasredilir. Bkz. Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 44-46.

değerlendirmelerinde laboratuvarlı ve klinikli fakülteler ile laboratuvarsız ve kliniksiz fakülteler şeklinde bir tasnife başvurur. Laboratuvara ve kliniğe sahip fakültelerde “tecrübi mesainin” önemine dikkat çeker; teorik bilgiyle donanmış öğrenciler için çalışma sahalarında ilerledikçe ders saatlerinin “mesai-i ameliye saatleri menfaatine” azaltılması gerektiğini belirtir. Sıra laboratuvarsız ve kliniksiz fakültelere geldiğinde Malche’nin tavsiyeleri, dersin biçimden içeriğine doğru kayar ve ileri seviyedeki öğrenciler için derse katılım pratik bir yön teşkil eder. Bu tür fakültelerde Malche’nin tespit ettiği en önemli eksiklik, öğrencilerin “şahsi mülahazalara kâfi derecede sevk ve tahrik edil[memesidir]”.¹⁹ Teorik ve pratik bilginin bir arada bulunması, bilimsel eğitimin yaşam boyu uygulanabilir bir düşünme yöntemi edinmek için önemli bir adımdır.

Malche’nin raporunda önemle belirttiği hususlardan biri bilimsel bilgi üretiminin arttırılmasıdır. Bu, aslında teorik ve pratik bilginin bir aradalığının doğal bir sonucu ve araştırma ile öğretimin birlikteliği ilkesinin zorunlu bir çıktısıdır. Bilimsel bilgi üretimi, üniversite bünyesindeki yayınlarla gözlemlenebilir. Malche, Türkçedeki bilimsel yayınların yeterli olmadığını belirtir²⁰ ve alfabe değişikliğiyle bu yetersiz kaynakların da öğrenciler için günden güne erişilmez bir hâle geleceğini öngörür.²¹ Bu çerçevede bilimsel bilgi üretiminin arttırılması için Malche’nin verdiği önerilerin takip edildiği görülür. Üniversite yayınları faal bir üretim yapar; fakülte dergileri oluşturulur ve düzenli bir şekilde çıkması sağlanır;²² bu çalışma açısından en önemlisi, kurumsal bir plan dâhilinde öğrenim yılı boyunca kamuya açık konferanslar düzenlenir.

Malche, üniversite reformuyla yeni bir zihniyet oluşum sürecinin başladığıın farkındadır ve “yeni bir şuur ve zihniyetin herkesi kavraması lazımdır”²³ diyerek bu zihniyetin geniş kitlelere yayılması gerektiğine dair bir vurgu da yapar. Hümanizme yapılan vurgu, yeni zihniyetin kaynağını belirler.

19 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 11-14.

20 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 11.

21 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 14 ve 30. Malche, bu kapsamda bilimsel öneme sahip eserlere öncelik verilerek bunların yeni harflere aktarımını sağlamak ve bilimsel Türkçe yayınları arttırmak için üniversite bünyesinde telif ve tercüme heyeti kurulmasını tavsiye eder. Bkz. Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 31. Nitekim 31 Mayıs 1933 tarihli ve 2252 numaralı kanun, 7. maddede Maarif Vekilliği’nin İstanbul Üniversitesi’nde telif ve tercüme heyeti kurma yetkisine sahip olduğunu belirtir. Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943, s. 32. Darülfünundan üniversiteye geçişte kadro dışı bırakılan müderrislerin bir kısmının bu heyette görev alabileceği belirtilir ama üniversite bünyesinde böyle bir heyet kurulmaz. Ali Y. Baltacıoğlu, “1933 Üniversite Reformu’nda Tasfiye Edilenler: Hikmet Fehmi [Başkut (1900-1969)] Mehmet Niyazi [Bilirer (1892-1968)]”, *Kebikeç*, S.50, 2020, s. 548.

22 Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 49.

23 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 23.

“Bugün manevî ilimler (sciences morales) gittikçe taazzuv eylemekte ve muasır humanisme’ e sağlam bir temel temin eylemektedir. Ulûmu riyaziye ve tabiiyenin bilhassa ‘hendesî bir zihniyet’, hümaniste ulûmun ise bir ‘incelik zihniyeti’ vücude getirdikleri muhakkaktır. Lâkin bu iki temayül ve teveccüh hayatta alekser görülen iki nevi mizaca tevafuk eder ve bunların her biri muayyen bir veçheyi istihdaf eyler. Cemiyetin heyeti mecmuası metin tabiatçılarla ince tefekkür ve tahlil adamlarına muhtaçtır.”²⁴

Hümanizmden beslenen bilimsel eğitimin ortaya çıkaracağı birey, toplum geneline yayılması öngörülen yeni zihniyetin taşıyıcısı olacaktır. Malche’nin burada işaret ettiği iki “veçhe”nin birlikteliği, Humboldt modeline uygun olarak şekillenen yeni üniversite ile sağlanacaktır. Filoloji eğitiminin yetersizliğine değinilmesi ve darülfünun bünyesinde bulunmayıp hümanizm için gerekli addedilen “umumi bir lisaniyat kürsüsü” ihtiyacı, rapordaki Humboldt etkisini pekiştirir.²⁵

Malche raporunun yarattığı etki, Maarif Vekili Reşit Galip’in Dârülfünun’un ilgısına ilişkin verdiği bir demece de yansır. Bu demeç, yeni üniversite teşkilatında Humboldt modelinin belirleyiciliğini maddeler hâlinde sunan bir yöne sahiptir: “Darülfünunun fakülte ve müesseseleri arasında ilmi mesai teşrikini temin edecek bir irtibat bulunamaması”, “bazı fakültelerin münhasıran tedrisat ile alakadar olarak bir meslek mektebi vaziyetinde kalmaları”, “tedris heyetinin [...] derslerden mesul sayarak ilmi tetkik ve taharrilerden uzak kalması”, “talebe ile tedris heyeti arasındaki münasebetin derslane hududu dâhilinde kal[ması]”, “öğrenme usulünün muayyen bir kitabın sahifeleri veya müderrisin takririnde tutulan notlar dâhilinde kalması”, “seminerlerin ekseriyetle lafzı murat bir hâlde kalması”, “talebenin şahsi faaliyette bulunmaması”, “telifat ve neşriyatın yok denecek kadar azlığı”, “bir fikir ve ideal birliği, ilmi mesai iştiraki yerine zıddiyet ve münafetler hüküm sürmesi”, bilimin birliği ilkesini, öğrenme ve araştırmanın birlikteliğini, bilimsel bilgi üretiminin niteliğini çeşitli konular etrafında sorunsallaştırarak sıralayan bir liste oluşturur.²⁶ Görüldüğü üzere Malche, raporunda Humboldt modelinin izlerini sürmek mümkündür ve süreç, üniversite reformunun aktörlerinin söylemine hızlı bir şekilde tesir etmiştir. Reform sonrasında yaklaşık on yıl İstanbul Üniversitesi rektörü olarak görev yapmış Cemil Bilsel, darülfünunun vazifesinin öğretimle kısıtlı kalmadığını, üniversitenin “ilim ve teknik yeri ve merkezi” olduğunu vurgulayarak bu etkiyi en açık şekilde dile getirir.²⁷ Görev süresi boyunca da üniversitenin bu doğrultuda faaliyet göstermesi için çabaladığı görülür.

24 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 49.

25 Albert Malche, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 50.

26 Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 35-37.

27 Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 54.

Bu bağlamda 1939 yılında toplanan Birinci Millî Eğitim Şûrâsı'na da değinmek gerekmektedir. Şûrâda yükseköğretim başlığı tartışılır ve raporlanırken üniversite ve halka yönelik faaliyetler arasında bağ kurulmaktadır. Maarif Şûrâsı Yüksek Öğretim Komisyonu'nun raporunda yer alan başlıklar biri de “Halk Terbiyesi”dir. Bu başlık altında komisyon şu görüşleri savunmuştur:

“Maarif Vekilliği raporunda çok yerinde olarak zikredilen halk terbiyesi işiyle daha yakından meşgul olmak bütün Yüksek Öğretim müesseselerinin uhdesine terettüp eden bir vecibe olduğu meselesinde tereddüt yoktur. Bunu takdir eden üniversitelerce dört yıldan beri açılan umumi konferanslar, bazı fakültelerce tertip olunan ayrı konferansla, halkevlerine profesör ve doçentlerimize memleketin her tarafında her yıl verdirilen konferanslar ile halk terbiyesine ve bilgisine zaten büyük bir himmet sarf edilmekte olmakla beraber bunun teminin için her fakültenin bu yıldan itibaren daha kesif bir çalışma programı tertip ve tatbik etmesi ve bu hususta halkevleri ile daha yakından temasa gelmesi ve bazı şehirlerimizde tatil zamanlarında üniversite haftası yapılarak birkaç profesör ve doçent tarafından seri konferanslar verilmesi keyfiyeti üzerinde ittifak edilmiştir. Yüksek Şura'nın ıttılana hürmetlerimizle arz ederiz.”

Tüm bu tavsiye ve tartışmalar ışığında, üniversite reformu sonrasında, fakültelerin “mesai teşrikine” başladığını görmeye en uygun etkinliklerin başında üniversitenin kurumsal kimliği altında yürütölen konferanslar gelmiştir. Bu serbest konferanslar, uzun soluklu bir serüvene sahiptir. Bu konferansların Cemil Bilsel'in rektörlüğü sırasında farklı bir çerçeveye büründüğü ve ardından İstanbul dışına da taşındığı görülür. Üniversite konferanslarını takiben üniversite, geniş bir coğrafyaya açılma ve halk eğitimi ile ilişkisini güçlendirme çabasıyla “Üniversite Haftası” düzenleyecektir. Üniversite Haftası kapsamındaki etkinlikler, yeni Türkiye'deki yeni üniversitenin bilim merkezi olarak kendi yeni zihniyetini vitrine çıkardığı meceralardır.

İstanbul Üniversitesi'nin “İlmi Yurda Taşıma” Hedefi ve “Üniversite Haftası”nın İhdası

15 Mayıs 1940'ta İstanbul Üniversitesi, Maarif Vekâleti'ne bir yazı göndererek “Üniversite Haftası” ihdas etme talebinde bulunur. İstanbul Üniversitesi'nin döneme tanıklık etmiş isimlerden Prof. Dr. Fahri Fındıkoğlu, döneme dair anılarıyla şekillenmiş bir yazısında bu karara dair aşğıdaki notları aktarır:

“Hafta'nın nerede yapılacağı hususunda rektörlük Tevfik Remzi Bey başta olduğu halde seyahat heyetine dâvet ettiği hocalarla müşavere ederdi. Anadolu'ya yönelecek kültür faaliyetine 1940'ta İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel, İstanbul'daki “Haftalık Halk Konferansları”nı Türkiye bütününe yaymağı düşündü. İlk deneme için, Atatürk'ün öteden beri tasarladığı anlaşılan, fakat ortaya 1937'deki BMM açılışı sırasında kendisi tarafından atılan Doğu Üniversitesi'nin en uygun yeri seçildi: Erzurum.”²⁸

Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in bir hafta sonraki yazısı, bu teşebbüsün olumlu karışıldığını bildirir. Yücel'in cevabı üniversite haftalarının ilk basılan kitabında şu şekilde yer alır:

“Üniversite bilgilerinden halkı doğrudan doğruya faydalandırmak ve memleket meselelerini Üniversite çalışmalarının yakın mevzuu haline getirmek maksadile tatil aylarında bir veya iki büyük şehrimizde konferanslar vermeyi, ilmi tetkikler yapmayı ve faydalı anketler açmayı istidaf eden bir (Üniversite Haftası) ihdas etmek hususundaki teşebbüsünüz memnuniyet ve şükranla karşılanmıştır. Bu teşebbüsün tahakkuku yurdun irfan hayatı üzerinde çok hayırlı tesirlere yapacaktır.

Erzurum'da yapılacak ilk hafta için hazırlanmış olan program muvafıktır.

Bu çok faydalı memleket işini kıymetli rehberliğinizde başaracak olan profesör ve doçentlere icap eden tebligatın şimdiden yapılmasını rica eder; saygılarımı sunarım.”²⁹

Bunun üzerine İstanbul Üniversitesi'nin düzenlediği³⁰ ilk “Üniversite Haftası” etkinliği 13-19 Temmuz 1940 tarihleri arasında Erzurum'da gerçekleşir. Konferans kadrosu çok etkileyicidir: Rektör Profesör Cemil Bilsel, Profesör Sıddık Sami Onar, Profesör

28 Bu aktarım şu şekilde devam etmektedir: “Kıymeti ve faaliyeti her gün biraz daha aydınlığa kavuşan ve hasreti duyulan Rektör Cemil Bey bu memleket çapındaki konferanslar için Erzurum'un seçimi ne gibi tesirler altında vaki oldu? Ortada Mustafa Kemal'e bağlı bir tasavvurun bulunduğu malum. Fakat Cemil Bilsel'in tipinin zahiren telkin edemediği bir tasavvurun bulunduğu malum. Acaba üstad Tevfik Remzi ile o zamanlar ilk üniversite haftasının yeri için müşaverede bulundu mu? Kültürel müesseselerimizin iki şehri de İstanbul ve Ankara'da toplamağı Tıp alimi ve sosyal ilimler dostu sıfatı ile gayritabii saydığımız biliyoruz. Kendisini Doğulu diye her fırsatta tanıtan, Orta ve Yüksek Öğretim Müdürlüğü esnasında Erzurum'u maarif müesseseleri yönünden Batı vilayetleri ile müvazenedi bir şekle sokmayı ilk hedef sayan aziz dostu Doğulu Dursunoğlu Cevat Bey ile hemfikir olan Prof. Kazancıgil, rektöre bu uzak Doğu şehri telkin etti mi? Müabebet bir şey söyleyemem. Fakat vesikasızlığı kat kat aşan bir tahminle diyebilirim: -İlk Üniversite Haftası için Erzurum'un seçilmesine o zamanlar Vekaletle bağlı Üniversiteyi Erzurum'a kısa bir müddet için göndermekte Atatürk'ün vasiyeti ve manevi rehberliğinden sonra Dursunoğlu-Kazancıgil ilişkisinin tesiri olmuştur...” Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Yetmişbirinci Konferans, Biyoloji ve Sosyoloji Münasebetinin Aktif Bir Temsilcisi Olarak Ord. Prof. Tevfik Remzi Kazancıgil”, *Sosyoloji Konferansları*, S.10, 1969, s. 18.

29 Hasan Âli Yücel, “Üniversite Rektörlüğüne” (cevaben resmi yazının örneği), *Üniversite Haftası Erzurum*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 5.

30 İki yıl sonra Ankara Üniversitesi'nin de böyle bir etkinlik düzenlemeye başladığı görülür. Ankara Üniversitesi'nin 1942'de düzenlediği ilk “Ankara Üniversitesi Haftası” Kars'ta gerçekleşir. 1943'te Hatay, 1944'te İzmir, 1945'te Gaziantep ve Urfa, haftanın etkinlik şehirleridir. Bkz. Resul Köse, “Tek Parti Dönemi'nde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Vilayetlerinde Düzenlenen Üniversite Haftası Etkinlikleri ve Üniversiteli Aydın Kesimin Bölgenin Meselelerine Bakışı (1940-1945)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.37, S.104, 2021, 104, s. 315.

Tevfik Remzi Kazancıgil, Profesör Muzaffer Güçhan, Profesör Kazım Gürkani, Profesör Muhiddin Erel, Profesör Sadi Irmak, Profesör Mükrimin Halil Yinanç, Profesör Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu.

İlk haftanın açış konuşmasında Rektör Prof. Cemil Bilsel, “Üniversite Haftası” programının tertip sebebini aşağıdaki sözlerle anlatır:

“Türk çocuklarını, dünyanın en ileri memleketleri ölçüsünde okutmak ve yetiştirmek birinci vazifemizdir. Yurdun her yerinden bize gelen çocukların sayısı geçen yıl yedi bini aştı. Bunları dünyanın en yeni ve en ileri usullerine göre okutmayı ve yetiştirmeyi, işlerinin en başına koymuş olan Üniversite, yalnız bunu nizamlamakla ve yalnız bunu yapmakla tesis gayesini elbette elde etmiş sayılmazdı. Memleket ilminin ve milli kültürünün bir merkezi olmak, ilmi ve milli kültürü memlekete yaymak faaliyeti de bunun yanında yer almak lazım gelirdi.

Üniversite, tedris faaliyetini nizamlarken bu ikinci faaliyeti de göz önünde bulunduruyordu. Enstitülerde ilmi çalışma esaslarının kurduktan sonra, ilmi ve milli kültür yayma işine de başladı.”³¹

O yıllarda ülkenin en büyük ve gelişmiş bilimsel kurumunun “ilmî ve millî kültür” yayma gayesiyle attığı adımlar Bilsel tarafından beş başlıkta özetlenir. İliki “herbirini binlerce insan dinledi ve bazı konferanslar oldu ki oturacak yer değil, ayakta duracak yer bulunmadı” sözleri ile anlattığı ve sonrasında basılı olarak da dağıtılan “serbest konferanslar”dır. İkincisi ise fakülte, enstitü ve seminer dergilerinin ve önemli bazı travayların basılıp dağıtılmasıdır. Üçüncü olarak ise ders ve müracaat kitabı olarak basılan 125’e yakın eserin yurdun her yerine dağıtılmasıdır. Dördüncü faaliyet ise üniversitenin kendi kadrosunun tercüme ettiği 115 eserin maarif vekaleti ile basılması projesidir.

“Üniversite Haftası” projesi ise bu adımların beşincisi olarak gündeme gelmiştir. Dikkat çekici olan konferansların yalnızca bilgi aktarımı hedeflememesi, üniversite ile toplum arasındaki iş birliğini de arttırmayı amaçlamasıdır. Bilsel “Üniversite Haftası ile büyük şehirlerimizin her yıl bir veya birkaçını, bir hafta müddet üniversite bilgileri ile temasta bulundurmak ve bu temaslardan alacağımız intibalarla ve notlarla üniversitenin derslerini ve araştırmalarını memleket meseleleri ile ilgilendirmek istiyoruz” demektedir. Bu şekilde “memleket meselelerini üniversite çalışmalarının yakın mevzuu haline getirmek” mümkün olacaktır.³² Bu noktada derinlemesine bir araştırma sürecinin kastedilmediği de ayrıca vurgulanmaktadır:

31 Cemil Bilsel, “Rektör Cemil Bilsel’in Haftası Açış Nutku”, *Üniversite Haftası: Erzurum*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 11.

32 Cemil Bilsel, “Rektör Cemil...”, s. 12.

“Derhal ilave edeyim ki haftadan maksat, ilmi tetkiklerde bulunmak değildir. Mütemadi faaliyet aline geçecek bir haftaya derin ve esaslı tetkikler sıkıştırılmaz. Tetkik edilebilecek meselelere ancak temas olunabilir ve not alınabilir. Bunların ilerisi için tetkik edilmesi yolları bu suretle aranır:

Diğer taraftan maksadımız yalnız ilmi konferanslar vermek değildir. Konsültasyonlar yapmak, mesleki konuşmalarda münakaşalarda bulunmak, anketler açmak, mümkün olduğu kadar ameli olmak ve herkesi istifade ettirmeğe çalışmak düşünülmüştür.”³³

II. Dünya Savaşı boyunca her yıl tekrarlanan bu etkinlik, Erzurum’un ardından sırasıyla Diyarbakır, Elazığ, Samsun, Van ve Konya’da tertip edilir. Tek parti yönetimi sırasında Erzurum, Diyarbakır ve Elazığ’da düzenlenen “Üniversite Haftası” etkinliğinde üniversite heyetine Rektör Cemil Bilsel başkanlık eder. Cemil Bilsel’in 1943’te Samsun milletvekili olmasının ardından rektörlüğe atanan Tevfik Sağlam, beraberindeki heyetle önce Samsun, ardından Van ve Konya’da bu etkinliği sürdürür. Yedi yıllık bir aradan sonra Demokrat Parti döneminde Çanakkale’de yeniden başlayan bu hafta kapsamında konferanslar, Antalya, Trabzon ile Rize, Hatay ve Edirne’de düzenlenir.

İstanbul Üniversitesi’nin düzenlediği “Üniversite Haftası” konferansları iki döneme ayrılabilir. Bu dönemlendirmede tek etken araya giren zaman değildir. İlk dönem “Üniversite Haftası” etkinlikleri, savaş sırasında, tek parti idaresi altında ve üniversitenin idâri özerklikten mahrum olduğu bir zaman zarfı boyunca yapılmıştır. Bu dönem boyunca Hasan Âli Yücel’in maarif vekili olması önemlidir; çünkü Yücel, üniversite özerkliğine karşıdır.³⁴ Nitekim üniversitelere idâri özerklik tanıyan 1946 Üniversiteler Kanunu’nun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra Yücel’in Maarif Vekilliği görevi sona erer. İkinci dönem Üniversite Haftası etkinlikleri, hukuki olarak üniversitenin idâri özerkliğe sahip olduğu bir zamanda gerçekleşir.³⁵ 1933 Üniversite Reformu ile başlayan süreç, bir anlamda 1946 Üniversiteler Kanunu ile farklı bir evreye geçer. Bunun yanı

33 Cemil Bilsel, “Rektör Cemil...”, s. 12-13.

34 Ali Arslan, “Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs’a Türkiye’de Siyaset ve Üniversite”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.2, 2002, s. 42.

35 Bu dönemlendirme ile ilgili dönemin tanıklıklarının da görüşleri vardır. Fındıkoğlu, Kazancıgil için yazdığı bir yazıda şunları söyler: “1934-46 arasında İstanbul Üniversitesi kendi çapımızda bir mütevazı, gerçek Üniversite idi. Bu düşüncede toplantımızın konusu olan aziz üstadımızla birleşiyorduk. 1946’dan itibaren her geçen yıl bu kanaatimize hak verdi. Bir tarihten sonra Muhtariyet yılına kadar Üniversite, şimdi moda bir tabirle “halka dönük”tü. Bu durumun iki belirtisi vardı:

1 — İstanbul’da tedarikat dışında halk için yapılan haftalık sohbetler. Eğer bir binanın dili olsa Zeynep Hanım Konağı’nın bahçesindeki tarihi konferans salonu bunun hikâyesini anlatırdı. Hatta 1933’teki Üniversite Islahatından öncesine ait hikâyeleri de buna katabilirsiniz. 1919’un “Karagün” Hatibi Süleyman Nazif’i Malta’ya sürgün eden meşhur ve muhteşem konuşma da bu Salon’da yapılmamış mı idi?

2 — İstanbul dışındaki kültür haftaları: İstanbul içinde böylece kapalı kalmıyan ve halka açılan İstanbul Üniversitesi her yıl bir Vilâyete gidip kendisini Taşra’ya tanıtmaya Muhtariyetsiz devrede görülmekte, fakat her nedense 1946 muhtariyeti ile duraklamaktadır!!” Fındıkoğlu, “Yetmişbirinci Konferans, Biyoloji...”, s. 10.

sıra ikinci dönem Üniversite Haftası, savaş sonrasında çok partili bir siyasi rejimin mevcut olduğu ortamda gerçekleşir. Öte yandan Demokrat Parti'nin üniversite özerkliğini ihlal ettiğine dair ilk tartışmalar, Çanakkale'de 7. Üniversite Haftası etkinliğinin düzenlendiği 1952 yılında³⁶ başlar. Dolayısıyla “Üniversite Haftası” etkinliklerinin belirli bir politik ajandaya tabi olduğunu söylemek mümkündür.

Üniversite konferanslarında olduğu gibi “Üniversite Haftası” kapsamındaki konferanslarda da “bilimin birliği” ilkesi doğrultusunda farklı fakülte mensuplarının etkinliklere katıldığı görülür. Erzurum, Diyarbakır ve Elazığ konferanslarına tıp, hukuk, iktisat, edebiyat fakültelerine mensup profesörlerden oluşan bir heyetle gidilir.³⁷ Hafta kapsamındaki konferanslar, “umumi” ve “mesleki musahabeler” / “münakaşalı mesleki” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Dolayısıyla konferanslarda geniş kitlelerin yanı sıra farklı alanlarda çalışan meslek mensuplarına ve taşradaki eğitilmiş kişilere seslenen bir içerik de mevcuttur. Konferans konuşmalarındaki içerik bir kenara bırakılırsa konuların rektörlük veya fakülte dekanlıkları tarafından planlandığına işaret eden ifadeler vardır.³⁸ Heyetteki rektör ve dekanlar haricindeki profesörlerin konu seçiminde özgür olmadığı düşünülebilir. Dolayısıyla üniversite idaresi tarafından belirlenen konulara göre heyetteki profesörlerin seçildiğini söylemek mümkündür. Bu da üniversitenin belirli bir amaçla hareket ettiğini ve konferansları bu amaç doğrultusunda gerçekleştirdiği iddiasını destekler.

Umumi konferanslar, şehirlerdeki halkevinde verilmiştir.³⁹ Tıbbi münakaşalı konferansların ise şehirdeki etibba odasında gerçekleştiğine dair bilgi mevcuttur.⁴⁰

36 Ali Arslan, “Çok Partili...”, s. 56-57.

37 Bunun tek istisnası, Elazığ'daki Üniversite Haftası'na katılan Doçent Naşit Erez'dir. Bkz. *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943, s. 3. Diyarbakır etkinliğine katılan Dr. Naci Bengisu için profesör vekili unvanı kullanılmıştır. Bkz. *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 5. Erzurum heyetindeki profesörler yukarıda zikredilmiştir. Diyarbakır heyeti: Cemil Bilsel, Ali Fuat Başgil, Ömer Celal Sarc, Sıddık Sami Onar, Tevfik Remzi Kazancıgil, Fahreddin Kerim Gökay, Muhiddin Erel, Ali İsmet Çetingil, Cevat Kerim İncedayı, Şinasi Hakkı Erel, Mükrimin Halil Yınanç, Naci Bengisu. Elazığ heyeti: Cemil Bilsel, Sıddık Sami Onar, Fahreddin Kerim Gökay, Sedat Tavat, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Besim Darkot, Fahri Arel, Şevket Salih Soysal, Ali Nihat Tarhan, Sabri Esat Siyavuşgil, Hıfız Veldet Velidedeoğlu, Naşit Erez.

38 “Elazığ Üniversite Haftası için seçilen mevzular arasında vereme karşı savaşın bulunmasını pek yerinde görüyorum.” Sedat Tavat, “Verem ve Vereme Karşı Savaş”, *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943, s. 76.

39 *Birinci Üniversite Haftası: Erzurum*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1941, s. 307. Cemil Bilsel'in Diyarbakır ve Elazığ konuşmalarında Halkevi reisi ve Halkevleri'nin umumi müfettişine yönelik teşekkürleri, organizasyonun bu şehirlerdeki yerel ayağında Halkevlerinin bir vazife üstlendiğini gösterir. Bkz. *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır...*, s. 406-407; *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ...*, s. 404. Nitekim Samsun'daki konferansların neşredildiği kitapta umumi konferansların bu şehirde Halkevinde gerçekleştiği belirtilir. Bkz. *Dördüncü Üniversite Haftası: Samsun*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1944, s. 5.

40 *Dördüncü Üniversite Haftası: Samsun*, s. 5. Bu bilgi sadece Samsun konferanslarının yayımlandığı kitapta verilmişse de diğer şehirlerdeki konferanslarda da heyetlerin Etibba Odası tarafından ağırlandığına dair ifadeler mevcuttur. Bkz. *Birinci Üniversite Haftası: Erzurum...*, s. 307.

Halkevlerinin kuruluşundaki ideolojik boyut göz önünde bulundurulduğunda⁴¹ Maarif Vekâleti bünyesindeki üniversiteye etkinlik mekânı olarak halkevlerinin tahsis edilmesi, “Üniversite Haftası”nın düzenlenmesinde politik bir yön olduğunu gösteren bir başka işarettir.

Bu çalışma kapsamında üniversite reformu ile başlayan yükseköğretimin Humboldt modeline göre örgütlenmesi incelendiği için politik ajandanın ilk dönem “Üniversite Haftası” etkinlikleriyle ilişkisine odaklanılacaktır ve üniversite reformunun baş aktörlerinden Rektör Cemil Bilsel dönemindeki konferanslara ağırlık verilecektir.

Üniversite Konferanslarının Serencamı: Bir Uygurlık Meselesi Olarak “Millîlik”

Cemil Bilsel, “Üniversite Haftası”nı “ilmi yurda götüren” ve “ilmi millileştiren” bir etkinlik olarak tanımlar.⁴² Kendi sözleriyle ilk sayıda bu görüş bir karşılama cümlesi olarak yer alır:

“Cumhuriyet, Milli Şefimiz ifadesiyle, kendini ilme dayandırmıştır. Üniversite Haftası, ilmi yurda götüren ve millileştiren bir harekettir. Hükümetimiz bu harekete takdir etmiş Partimiz himaye eylemiştir. Muhitin de ilgi ile karşıladığı bu hareketin yurt için verimli olacağına inanıyor.”⁴³

Ancak bilginin üretim merkezi olan üniversiteye mensup profesörlerin bu millileştirmeyi nasıl anladıkları önemli bir konudur.⁴⁴ Çünkü taşra örgütlenmesine sahip herhangi bir kurumdan ve maarif vekaleti bünyesindeki ilk ve ortaöğretim kurumlarından farklı olarak üniversite, merkezi ile muhiti arasındaki mesafenin dar olduğu bir kurumdur. Haliyle üniversite profesörlerinin “millîlik” kavrayışı ve millîlikten beklentisi, bu dar muhitin belirleyiciliğine tabidir. Nitekim Cemil Bilsel’in verdiği sayılar, 1936’ya kadar

41 Bkz. Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim, İstanbul, 1999, s. 61-81; Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.

42 *Birinci Üniversite Haftası: Erzurum...*, s. 4.

43 *Birinci Üniversite Haftası: Erzurum...*, s. 3.

44 İlmin millileşmesine dair bir tartışmaya 1927 yılında *Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası*’nda rastlanmaktadır: “Bizce bir ilmin memlekette tamimi [umuma yayılması, yaygınlaştırılması], her şeyden evvel o ilmin esas mefhumlarının ve mebadisinin [ilkelerinin] sahit ve tam bir surette bilinmesi ile mümkündür. Bu esas mefuk oldukça [ortada olmadıkça], o ilmin müfedit bahisleri hakkında en kıymetli tetkikler bile faydalı olamaz. Çünkü her şeyden evvel ciddi ve itimat olunabilir kari bulmak mümkün olamaz. Binaenaleyh bir ilmin mahallileşmesi ve millileşmesi için ilk şart, müspet bir surette bu mebadinin iyice anlaşılması ve bilhassa tamim etmesidir [genele yayılmasıdır]. Yalnız bu, ilk şart olmakla beraber hiç şüphesiz ilmi faaliyetin nihai gayesi de olamaz. Bundan sonra o ilmin umumi tekamülüne müsbet bir şeyi ilave eden, yani “orijinal” denebilecek tetkiklerin yapılması lazımdır. Diğer taraftan da içinde yaşadığımız cemiyetin hayatında bunların tabikatını görmek ve göstermek, yani müfid [faydalı] olmak icap eder. Ancak bu safhalarını yaşadıkdan sonra bir ilme mahallileşmesi ve millileşmesi diyebiliriz.” M. E. Balcı, “Felsefe ve İctimaiyat Mecmuası (1927/2014). Mukaddime”, (Çevrimyazı), *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, S.28, 2014/1, s. 392-393.

üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmının İstanbullu olduğunu belirtir. 1939'da üniversiteye kaydolun öğrencilerden İstanbul dışından gelenlerin sayısının İstanbul'dan gelenlerinkini geçtiğine dair bir istatistik sunar. Düzenlenen “Üniversite Haftası” etkinliği kapsamında üniversitenin ilk durağının Erzurum olmasının sebeplerinden biri de Erzurum'dan gelen öğrenci sayısının bir hayli az olmasıdır.⁴⁵ Bir başka ifadeyle üniversitenin muhiti, yeni yeni yurt çapına yayılmaya başlamıştır ve coğrafî mesafe bu muhitin sınırlarını belirleyen önemli bir etmendir. Zaten “Üniversite Haftası”nın ilk olarak Erzurum'da gerçekleştirilmesinin başlıca sebebi, merkezî hükümetin demiryolu siyasetinin en son zaferi Ankara-Kars hattındaki Sivas-Erzurum kısmının tamamlanmasıdır. Ertesi sene yayınlanan ve verilen konferansları derleyen kitabın iç kapağında Cemil Bilsel'in “İlk Üniversite Haftasını, Millî Şef'in memleketi demir ağlarla örme siyasetine şükran olmak üzere Erzurum'da açıyoruz” sözleri yer almaktadır.

İkinci Üniversite Haftası'nın düzenlendiği Diyarbakır da güneydoğuya uzanan demiryolu hattının o yıllardaki son vilâyet merkezi durağıdır. Benzer şekilde Elazığ'da 1940 yılında yapımına başlanan ve Tatvan'a kadar uzanması planlanan hattın başlangıç noktasındaki şehir merkezidir.⁴⁶ Kısacası “Üniversite Haftası” etkinlikleriyle üniversitenin muhiti genişleterek bu bilgi merkezini daha geniş bir bölgenin merkezi haline getirmek ve bunu merkezî hükümetin altyapı çalışmalarını tamamlayacak eşzamanlı bir üstyapı/kültür çalışmasıyla gerçekleştirmek başlıca hedefdir.⁴⁷

“Üniversite Haftası” kapsamında yapılan konuşmalar, üniversite heyetinin millîliği bir uygarlık ve uygarlaşma meselesi olarak ele aldığını gösterir. Bu uygarlaşma misyonunu çerçevesinde üniversite kendisini bir merkez olarak konumlandırır. “Üniversite Haftası” düzenlenene dek geçen yedi yıllık süre zarfında İstanbul Üniversitesi, kurulan enstitüler, yürütülen yayıncılık faaliyetleri, yapılan eser tercümeleleriyle kendini bir bilgi üretim merkezi olarak yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. Üniversite, II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı bir kriz ortamında ilmi ve kültürü elindeki bilgi birikimiyle yurt

45 *Birinci Üniversite Haftası: Erzurum...*, s. 14. “İlk üç yılda yazılan 4173 talebeden 2627'si İstanbul [...] liselerinden gelmişti. Geçen yıl üniversiteye yazılan 2285 talebeden 803'ü İstanbullu, 1482'si İstanbullu olmayandı.” “Üniversite açıldığından beri yedi yılda verdiğimiz taşralı mezunlardan ancak 26'sı Erzurumludur.” Üstelik 26 öğrencinin 23'ü 1939 senesinde mezun olmuştur.

46 Abdülaziz Kardeş, “Bir Karış Fazla Şimendifer Elazığ-Muş Demiryolu'nun Yapım Süreci”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C.6, S.4, 2019, s. 2368-2367.

47 Üniversite Haftası etkinlikleriyle demiryolu siyasetinin örtüştüğüne yönelik benzer bir vurgu için bkz. Boğaç Erozan, “Türkiye'de Üniversite Haftaları (1940-1945)”, *Bilgi ve Bellek*, C.1, S.1, 2004, s. 224.

çapında seferber etme görevi üstlenir.⁴⁸ Bu seferberlik hali, sadece bilimsel bilgiyi taşraya yaymakla sınırlı değildir; “memleket meselelerini üniversitenin çalışmalarının mevzusu haline getirmek”⁴⁹ için taşradan merkeze veri toplama amacı taşır. Örneğin Cemil Bilsel, Kanser Enstitüsü için yurt çapında 974 parça veri topladığını, bunlar arasında Erzurum’dan gelen hiçbir parçanın bulunmadığını belirtir.⁵⁰ Üniversite, bilgiyi merkezden yayarken ve veriyi merkeze toplarken taşranın politik açıdan edilgen kaldığı görülür; çünkü “dersleri ve araştırmaları millileştirmek” ve “ilmi millileştirerek yaymak” üniversitenin üstlendiği politik programın bir parçasıyken taşranın uygarlaşma çerçevesinde bu programı izlemesi talep edilir.

Burada politik ve toplumsal olmak üzere iki düzlem ortaya çıkar ve millilik ile uygarlığın birbirine eşitlenmesiyle bu düzlemler arasında bir bağ kurulur. Ancak bu bağ, uygarlaşmakla mükellef toplumsal düzlemin muhiti taşra için politik açıdan geçişken değildir. Bir başka ifadeyle politik düzlemdeki millilik, taşrada yürürlüğe girmesi gereken uygarlık normlarının belirleyicisidir ve tersinden düşünüldüğünde yerel toplumsal normlar, politik açıdan milliliği belirleyici bir etkiye sahip değildir. Aslında aydınlanma sonrasında evrensel nitelikleri belirlenmiş uygarlık, millilik süzgecinden geçerek yerel düzeyde tatbik edilmesi gereken normlara kavuşur. Batılılaşma-millileşme-uygarlaşma silsilesiyle genelden özele bir hattın takip edildiği görülür. Bir anlamda cumhuriyetle birlikte tesis edilen modern devlet, uygarlaştırma misyonu ile diğer egemen devletlerle ilişkilerini sürdürülebilir kılacak bir kültürü toplumsal düzlemde yerleştirme arayışındadır. En üst düzeydeki eğitim kurumu olarak üniversite de bu misyonu gerçekleştirmek

48 Bu süreçte Cemil Bilsel’in önemli bir rolü olduğu birçok anıda yer almaktadır. Ord. Prof. Dr. Ömer Celâl Sarc’ın sözleri buna örnektir: “*Hatırasını taziz için burada topladığımız Cemil Bilsel rektör tayin edildiği zaman İstanbul Üniversitesi hukuken teşekkül etmiş fakat işler bir hale gelmemiş bulunuyordu. O zaman üniversitenin ne büyük bir belirsizlik ve hattâ karışıklık içinde olduğunu bu toplantıya iştirak edenlerden birçoğu hatırlayacaktır. Ne fakülte programları ne üniversite hocalarının vazife ve selâhiyetleri, ne öğrencilerin tâbi olduğu rejim ne de idarî ve mâli muamelelerde tatbik edilecek usuller taayyün etmiş bulunuyordu. Hattâ üniversiteye alınan yeni hocaların tedris edebilecekleri dersler hususunda bile belirsizlik vardı. Kimin hangi dersi okutacağı uzun münakaşalara yol açıyordu. Öğrenciler de büyük bir tereddüt içinde oldukları gibi üniversitede gösterilen derslerin çoğu için kitap bulmak imkânından da mahrumdular. Cemil Bilsel’in 9 yıl sonra rektörlükten ayrıldığı sırada bıraktığı üniversite, bütünü başka bir manzara gösteriyordu. Bu, nizam içine girmiş, fonksiyonlarını ifaya, hattâ bazı sahalarda ilerleme adımları atmağa başlamış olan bir üniversite idi. Zamanında bütün fakülte yönetmelikleri, üniversite ve talebe yönetmelikleri yapılmış, idarî ve mâli muamelelerde tatbik edilecek usuller tesbit edilmiş, aynı zamanda tedrisat ve araştırmaların yürütülebilmesi için lüzumlu birçok şartlar temin edilmişti. Kütüphanelerin belli başlı noksanları ikmâl edilmiş, ders kitaplarının sayısı çok artmış, fakülte mecmuaları intişara başlamış, araştırmalar gelişmiştir. Cemil Bilsel zamanında üniversitede yeni bir takım şube ve kollar da açılmıştır. O rektörken İktisat Fakültesi, Pedagoji Enstitüsü kurulmuş, Tıp Fakültesi’ne, Fen Fakültesi’ne ait muhtelif binalar inşa edilmiştir. Cemil Bilsel, üniversitemizde birçok güzel teamüller de yaratmıştır. Üniversite haftaları, açılış törenleri, onun yadigarlarıdır.” “Ord. Prof. Dr. Cemil Birsel Merhumu Anma Merasimi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.16, S.1-2, 1950, s. 5-6.*

49 Cemil Bilsel, “Cemil Bilsel’in ...”, s. 11-12.

50 Cemil Bilsel, “Cemil Bilsel’in ...”, s. 14.

için araçsal bir işlev üstlenir. Koselleck'in *Bildung* ile eğitim, kültür, uygarlık arasında yaptığı ayırım ve bu kavramların cyle kurduğu irtibat, niversitenin niversite Haftası ile hayata geçirdiği faaliyeti anlamlandırmaya imkn tanır. Üniversite profesörleri, gerek aldıkları eğitimle gerek edindikleri kültürle Avrupa kurumlarına aşınadır ve Avrupa seçkinleriyle temas halindedir. Almanya'dan gelen akademisyenlerin İstanbul niversitesi'ndeki mevcudiyeti ve niversite bünyesindeki serbest konferanslar, bu teması doğrudan ve sürekli kılmıştır. Üniversite heyeti, eğitim yoluyla bu ayrıcalıklı kültürü bir uygarlık bilgisi olarak topluma yayma gayretindedir⁵¹ ve bu etkinlik kapsamında bizzat niversite heyeti, millilik süzgecini oluşturur; örneğin üniversitedeki serbest konferansların aksine "niversite Haftası" konferanslarında yabancı akademisyenlere yer verilmez.⁵²

Bir bilim ve kültür merkezi olarak kendini konumlandıran niversite, mahalli konulara ağırlık vererek hem etkin bir merkezî politik programı takip eder hem taşrayı bu erevrede edilgen bir konuma yerleştirir. Bu durum merkezin tarihsel süreçte evre ile kurduğu ilişki biçimi ile de örtüşmektedir. Konferans konuları arasında şehir tarihi, şehir hışızısıhhası gibi başlıkların yanı sıra yerel nüfusu, aile sağlığı, demografi, kadın sağlığı, hemşehirlik, vatandaşlık hakları hakkında bilgilendirmeye yönelik bir içerikle karşılaşılır.⁵³ Tıp konferanslarında taşranın edilgen konumlandırılışı, hastalıklar hakkında dolaşımdaki yanlış bilgilerin mekânı olarak görülmesiyle kendini açığa vurur.⁵⁴ Tıp konferanslarının genel seyri bilim merkezi olan üniversiteyi doğru teşhis ve tedavilerin yeri olarak işaret eder; üstelik hükümet, yurttaşların bu doğru teşhis ve tedavilere

51 Bu gayret elbette konferanslarla sınırlı değildir. Cemil Bilsel'in öğrencilere sunulan burs imkanlarından bahsetmesi ve bu bursların vilayetten gelen öğrencilere verildiğini belirtmesi, yeni bilgi merkezine bir davettir. Bkz. Cemil Bilsel, "Cemil Bilsel'in..." s. 15. "*Büyük ilim messesenizin birinci vazifesi, kendisine her yıl gelen vatan çocuklarını yurt hizmeti için iyi yetiştirmektir.*" Cemil Bilsel, "Açış", *İkinci niversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 10.

52 İlk beş yıl, niversite heyeti tamamen Türk profesör ve doentlerden oluşur. Üniversite heyetine katılan ilk yabancı profesör Fritz Neumark'tır ve Konya'da "Vergi Reformu" başlıklı bir konuşma yapar. Bkz. F. Neumark, "Vergi Reformu", *Altıncı niversite Haftası: Konya*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946, s. 32-51. Heyette yabancı akademisyenlerin bulunmamasına dil engeli bir sebep olarak gösterilebilir. Ancak niversite bünyesindeki kamuya açık serbest konferanslar için de aynı engelin geçerli olduğunu hatırlamak faydalı olacaktır.

53 Erzurum, Diyarbakır, Elazığ ve Van'daki niversite Haftası konferanslarında yapılan konuşmaların başlıklarına ait listeler için bkz. Resul Köse, "Tek Parti Dönemi'nde..." s. 317, 325, 331 ve 336.

54 "*Muhtin yanlış ve aldatıcı habis tesiri ile birtakım hatalı tedavi yollarına saparak hastalığın fena şekiller almasına meydan verirler.*" Cevdet Kerim İncedayı, "Frenginin Tehlikelerine Dair Umumi Bilgiler ve Bu Hastalıkla Mücadelede Halka Nasihatler ve Tenbihler", *İkinci niversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 94.

ulaşması için her imkânı ve kaynağı kullanır.⁵⁵ Dolayısıyla yurttaş, “millî bir borç” olarak hastalığa yakalandığında tedavisinin gereklerini yerine getirmekle vazifelidir.⁵⁶

Hukuk konferanslarında da yurttaş, benzer bir borç hukukunun içine dâhil olur. Üniversite haftası heyetinde birçok kez bulunmuş anayasa hukuku ordinaryüsü Ali Fuad Başgil ile idare hukuku ordinaryüsü Sıddık Sami Onar, kamu hukuku alanındaki ihtisaslarına rağmen taşrada devlet otoritesini özel hukuk üzerinden anlatmayı tercih etmeleri dikkat çekicidir.⁵⁷ Kamu hukukunda ihtisas sahibi profesörlerin anlatım tekniğinde böyle bir tercihte bulunmasına ilişkin başlıca sebebi, medeni hukuk profesörü Hıfzı Veldet Velidedeoglu’nun bir konuşmasındaki ifadelerle açıklamak mümkündür.

“Büyük bir inkılap yaptık. Bu inkılabın en önemli cephesi hukuki olandır ve hukuk inkılabının da en mühim tarafı aile hukukunda yapılan inkılaptır; çünkü eski hukukumuzla yenisi arasında bu alanda büyük ayrıklıklar vardır ve eski hukuka nazaran teessüs etmiş olan itiyatların hemen ortadan kaldırılivermesi beklenemez. Bunun ortadan kalkması köylü ve şehirli bütün muhitlerde içtimai terbiyenin bu bakımdan yükselmesine ve yeni ananın kurulmasına bağlıdır; bu da bir taraftan zaman ister, diğer taraftan kültür yüksekliği ister. Bütün bunlardan başka devletin ve cemiyetteki münevver uzuvların daimi bir kontrolünü ister. Fikrimizce bu hususta yapılacak kontrol ve mücadele ve konulacak müeyyideler bugün muhtekirlere karşı açılmış

- 55 “Yine unutmayalım ki ayrıca Cumhuriyet hükümetiniz senelerden beri vatandaşların azami garantisi ile operasyon olmalarını temin etmek için pek az memleketlere nasip olan bir titizlik göstermektedir.” Şinasi Hakkı Erel, “Cerrahinin Son Senelerdeki Terakkisi”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 142. “Salgın hastalıklarla mücadele her hükümetin vazifesidir. Memleket ve milletini seven her hükümet gibi Cumhuriyet Hükümeti de şükran şayan bir şekilde bu işi yapmaktadır. Fakat bu hastalıklardan korunmak, bunlara yakalanmamak çarelerini araştırmak da vatandaşın en mühim vazifelerinden biridir.” Naci Bengisu, “Trahom, İçtimai Zararları ve Korunma Çareleri”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 130.
- 56 “Frengiye yakalanan her ferdin kendisini derhal ve süratle bir tedaviye tabi tutmanın, yalnız kendisi için değil, çocukları için, ana ve babası için, bulunduğu cemiyet ve çok sevdiği milleti için bir borç olduğunu bilmesidir; aksi takdirde o kimse cemiyetin ithamından kurtulamaz, böyle bir kimsenin göstereceği hiçbir mazeret olamaz. Çünkü bunun için paraya ihtiyaç yoktur, fakir bir hasta da devlet teşkilatı tarafından talep ettiği şekilde tedavi edilmektedir. Bizi idare edenler, bizim her türlü ihtiyacımızı düşünmüşlerdir.” Cevdet Kerim İncecayı, “Frenginin Tehlikelerine Dair...”, s. 97.
- 57 Sıddık Sami Onar, “Kadının Cemiyet ve Ailedeki Rolü ve Hukuki Vaziyeti”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 28-41; Sıddık Sami Onar, “Hukuk Bakımından Aile”, *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları. “Bugün eskiden olduğu gibi, iki şahit ötünde alalım kabul ettim şeklinde evleniyoruz. Devletçe tayin edilen usul ve merasimi yerine getirmek ve evlenme memuru huzuruna çıkmakla mükellefiz. Bugün eskiden olduğu gibi bir çift sözle eşimizden ayrılmıyoruz. Kanun ile muayyen sebeplere istinad ederek mahkemeden boşanma kararı almağa mecburuz. Bugün çocuklarımız üstündeki velilik haklarımızı devletçe tayin edilen tarzda kullanmağa ve onların sağlığına ve terbiyesine itinaya göstermeğe mecburuz. Çocuklarımızı dilediğimiz gibi okutmakta yahut okutup okutmamakta serbest değiliz. [...] Bahçemizdeki bir ağacı kesmek için, oturacağımız evi inşa veya tamir etmek için devletten müsaade almağa ve devlet murakabesine tabi olmağa mecburuz. Bugün bir iş yeri sahibi işçilerini devletçe tayin edilen usul, müddet ve şartlar haricinde, işçiler razı olsalar bile, çalıştıramamaktadır. Kazanıp biriktirdiğimiz şahsi servetimizi bile dilediğimiz bir kimseye terkedip ölemiyoruz. Kanun ile tayin edilen mirasçılarımızın mahfuz hisselerini ayırmağa mecburuz.” Ali Fuad Başgil, “Muassır Devlette Memur Meselesi ve Memurları Mesleki Fazilet ve Terbiyesi”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 164-165.

olan m¼cadeleden daha etrafl¼ ve daha Őiddetli olmalıdır. Zira ihtikar işi milletin nihayet geçi-cii maddi menfaatlerini; halbuki medeni nikahın en uzak k¼ylere varıncaya kadar b¼t¼n memle-kette k¼kleŐmesi işi ise yurdun ve milletin doğrudan doğruya sıhhi, içtimai ve ahlaki b¼nyesini ilgilendirir.”⁵⁸

G¼r¼ld¼đ¼ üzere Velidedeoğlu’nun arg¼manı, taşradaki toplum için cumhuriyet dev-rimiyle yaŐanan d¼n¼Ő¼mdeki en b¼y¼k kazanımın politik yurttaşlığı hazırlayan kamu-sal haklara ilişkin olmadığını; toplumsal aidiyeti medeni normlara g¼re d¼zenleyen ve kontrol eden hukuki deđiŐimlerin olduğunu ¼ne çıkarır.

Bahsi geçen hukuk profes¼rleri, kamu hukukuna dair konuları ele aldığında yerelin ve yerel idarenin uygarlaşma misyonunu takip etmek üzere aktif katılımını talep eder. Sıddık Sami Onar, Őehrin hemŐehriye emanet olduğunu belirtir: “Hemşehri, evini eŐyasını nasıl muhafaza ediyor ve temiz tutuyorsa Őehrini de ¼yle muhafaza etmeğe ve temizliğe me-cburdur.”⁵⁹ HemŐehrinin yerel idareye idari katılımı bir anlamda hijyenist uygarlık ¼lç¼le-riyle sınırlandırılmıŐtır. Yerel idari teŐkilatın politik bir katılımdan uzak toplumsal d¼zlem-le sınırlı kalan varoluŐu, Onar’ın beldelerin t¼zel kiŐiliđi hakkındaki değerlendirmelerinde en açık ifadesine ulaŐır: “Belde ancak devletin içinde bir varlığı haizdir.”⁶⁰ Onar’a g¼re beldeler, devletin verdiği ¼lç¼de yetkilere sahiptir ve devlet, bu yetkileri tek taraflı olarak sınırlandırabilir, hatta beldenin mevcudiyetini ortadan kaldıracaktır. Bir anlamda beldelerin t¼zel kiŐiliđi, yereldeki medeni ihtiyaçları gidermek için devletin bahŐettiđi bir varlık se-bebidir. Üniversitelere idari ¼zerklik getiren 1946 Üniversiteler Kanunu’nun ¼nemli ak-t¼rlerinden biri olan Onar, idari teŐkilatlanmadaki t¼zel kiŐiliklerin yetki alanlarını sınır-landırmayı onaylayan ifadeleriyle her ikisi de t¼zel kiŐiliđe sahip olmasına rağmen taşra idaresi ile kendi kurumunu denk g¼rmediđini g¼sterir. Bunun beraberinde getirdiği iki so-nuç vardır. Üniversite, merkezi idareye bağlı merkezi bir kurum olarak g¼r¼l¼r. Dolayısıyla üniversite, h¼k¼metin politik programını takip edebilecek ve kısmen bu programı etkile-yebilecek bir kurum gibi konumlanır. Bir merkez olarak konumlanmamıŐ taşradaki ku-rumlara ait t¼zel kiŐilikler, uygarlığın gerekliliğini toplum nezdinde sağlamakla g¼revlen-dirilir ve yetkileri bununla sınırlandırılır.

¼niversite profes¼rleri, hem “¼niversite Haftası” vesilesiyle ilmi yurda g¼t¼rerek hem de İstanbul dışından gelen üniversite ¼đrencilerinin üniversitede aldıkları eğitim sonrasında memleketlerine d¼nmelerini ¼mit ederek yurt çapında k¼lt¼r seviyesinin

58 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “Evlenme ve Bunun Hukuki Neticeleri”, *¼ç¼nc¼ ¼niversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eyl¼l 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943, s. 324-325.

59 Sıddık Sami Onar, “Hukuk Bakımından Şehir ve Hemşehri”, *Birinci ¼niversite Haftası: Erzurum, 13-19 Temmuz 1940*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 64.

60 Sıddık Sami Onar, “Hukuk Bakımından Şehir...”, s. 61.

yükseleceğini öngörür. Üniversite haftasının köy enstitülerinin açılışıyla eşzamanlı başladığı düşünülürse bu kültür seviyesini yükseltme ve uygarlaşma yolundaki faaliyetler, bütünlüklü bir politik programın izlerini taşır.⁶¹ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Harputlu bir üniversite öğrencisi üzerinden anlattığı hikaye, tam da bu bütünlüklü politik programı özetler:

“Enstitüleri köy muhitlerinde kurmaktan maksat da budur. Yalnız buralardan çıkacak olanları, muhitlerinde yalnız bırakmamak, hiç değilse bir müddet birkaçını, hatta beş onunu bir arada bulunduracak yuvalar, nüveleler hazırlamak lazımdır. ‘Kara kuvvet’ karşısında ‘beyaz kuvvet’i temsil edenlerin toplu bulunmaları, bu suretle yeniliği, medeni hayatı, iyi yaşamağı bilfiil göstermeleri ve topunun birden canlı fazilet timsali olması icap etmektedir. Kütleye tesir, muhitte bir iş görmek ancak bu suretle mümkün olabilir.”

Bu öğrencinin üniversitede aldığı eğitim, geldiği muhitin yapısıyla çelişir. Köy enstitüleri, taşradaki bu çelişkiyi üniversite öğrencisi lehine değiştirecek bir muhit yapılanmasını temsil eder. Fındıkoğlu'nun anlattığı hikâye, politik bir program dâhilinde hareket eden bilim merkezi olan üniversitede eğitim almış bir öğrencinin politik olmayan toplumsal bir düzlemde, uygarlık misyonu doğrultusunda yerel muhitte, bahsi geçen politik programa hizmet maksadıyla memleketine geri döneceğini varsayar.⁶² Fındıkoğlu'na ait bu çözümleme, *Bildung* kavramının kapsamıyla oldukça örtüşür. Politik yurttaşlık geri plana atılır; ayrıcalıklı bir zümrenin üyelerini bir araya getiren toplumsal çevreye dâhil olmuş veya olacak bireyler, üniversitede edindikleri kişisel becerileri ve kültürel birikimi hem taşraya yayar hem bu ayrıcalıklı zümrenin taşradaki ayağı haline gelir.

Sonuç

Yükseköğretim tarihinde üniversite toplum ilişkisinin farklı veçheleri olmuştur. Geniş kitlelere ulaşmayı hedefleyen halka açık konferanslar da bu ilişkinin önemli bir parçasıdır. Bu konferans serileri bilim ve toplum arasındaki ilişkiden, devletin ideolojik aygıtı olarak yetişkin eğitime kadar geniş bir çerçevede ve farklı başlıklarda değerlendirilebilir.

Erken Cumhuriyet döneminde gerçekleşen üniversite reformu sürecinde de toplum ve üniversite arasındaki ilişki üniversiteye yüklenen misyonlarla yeniden inşa edilmiştir. İstanbul Üniversitesi dönemin ilk, sonrasında ise öncü üniversitelerinden biri olarak

61 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Muhit ve Terbiye”, *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943, s. 236.

62 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Muhit ve Terbiye...”, s. 232-237.

öğretim üyeleri ile sürecin merkezindedir. Bu yazıda İstanbul Üniversitesi'nin “Üniversite Haftası” başlığı altında düzenlediği etkinlik serisi, “üniversite reformu”nun bilimsel eğitimle şekillenmiş bir zihniyet ideali taşıdığı ve üniversiteyi bir merkez olarak yeniden kurarak bu idealin belirlediği toplumsal aidiyeti -politik yurttaşlığı geri planda tutarak- kamuya açık hale getirdiği iddiası, çerçevesinde tartışılmıştır.

1933 Üniversite Reformu ile İstanbul Üniversitesi, yeni bir model -Humboldt modeli- ve yeni bir zihniyet ile -*Bildung* süreci- örgütlenir. Bu model ve zihniyet, reforma dair hazırlanan Malche raporundan itibaren sistematik bir şekilde takip edilebilir. Raporun çerçevesi ile bakanlık ve rektörlük düzeyinde reformdan sorumlu kişilerin demeçleri arasındaki uyum, siyasi iktidarın üniversiteden beklentilerinin bu yeni zihniyet ile örtüştüğünü gösterir. Yeni bir zihniyetle şekillenen İstanbul Üniversitesi'nin düzenlediği «Üniversite Haftası» etkinlikleri, üniversitenin de iktidarın misyonunu benimsediğinin iyi bir örneğini teşkil eder. Bu durumu, hafta kapsamında düzenlenen konferansların başlangıç motivasyonu ve içeriğinde tespit etmek mümkündür. Üniversite, sahip olduğu yeni zihniyetle toplumsal bir aidiyet oluşturur. İnşa edilen toplumsal aidiyet, yeni ulusun cumhuriyet idealleri ile donanmış bireylerini yaratır. Bu toplumsal aidiyetin niteliğini tespit etmek için Koselleck'in *Bildung* kavramı özelinde getirdiği açıklamalar yol göstericidir. Bu süreçte politik aidiyetin ve dolayısıyla politik yurttaşlığın geride kaldığı; önceliğin bireyin uygarlığın gereklilikleri doğrultusunda toplumsallaşabilirliğine verildiği açıktır.

Bu çalışmada ortaya konduğu gibi, yükseköğretimin yeniden kurgulanan kadroları üniversitenin görevinin eğitimin çok ötesinde olduğuna inanmaktadır. Üniversite, “ilim ve teknik yeri ve merkezi”dir; üstelik “üniversite bilgilerinden halkı doğrudan doğruya faydalandırmak ve memleket meselelerini Üniversite çalışmalarının yakın mevzuu haline getirmek” elzemdir. Üniversite haftaları için seçilen iller de dönemin iktidarının vermek istediği siyasi mesajlarla örtüşmekte ve devlet protokolünün konferanslara büyük ilgi gösterdiği görülmektedir. Ancak burada esas önemli nokta, o dönem “merkez”le ilişki kurmayı ayrıcalıklı kabul eden geniş kitleler tarafından üniversite haftalarının ilgiyle karşılanmasıdır. Konferanslar kapsamındaki konuşma içerikleri hakkında haftalara iştirak eden profesörlerin tümüyle hemfikir olup olmadığı ayrı bir konuya da verilen mesajlar, geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Kıdemli öğretim üyelerinin sahaya inmesi, merkez ile çevre arasında doğrudan teması kurar. Burada kurulan temas, taşrayı medenileştirmeye yöneliktir. Merkezdeki uluslaşma politikasını çevreye taşıyan üniversite, taşraya uygarlık koşullarına uygun ve uygarlığın zorunluluğunu yerine getirmeye yönelik bir görev yükler. Bu görev, politik anlamdan arınmış ve toplumu yine topluma karşı

vazifelendiren bir yöne sahiptir. Diğer taraftan üniversite öğretim üyelerinin farklı illere seyahatleri, bilimsel araştırmaları ile ilişkili faaliyetleri açısından kısıtlı da olsa bir öneme sahiptir.

“Üniversite Haftası” etkinliği ile ilgili değinilebilecek bir diğer husus ise dönem iktidarı için hangi başlıkların önemli olduğunun konferanslarda verilen mesajların içeriğinden anlaşılmasıdır. Hukuk, tıp ve diğer alanlarda devletin önem verdiği konulara vurgular yapılmakta, devrimlerin öneminin altı çizilmekte, yurttaşlık görevlerine dikkat çekilmektedir. Üniversite öğretim üyeleri ise uygar dünyanın değerlerini ve tartışmalarını “milli” hassasiyetler ile örtüştürerek aktarmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

ıkar atışması: Yazarlar çıkar atışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Araştırma Eserler

Altını Üniversite Haftası: Konya, 28 Eylül-4 Ekim 1945, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946.

Antalya Üniversite Haftası: 22-27 Kasım 1954, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1957.

Arslan, Ali: “ok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs’a Türkiye’de Siyaset ve Üniversite”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S.2, 2002, s. 41-83.

Ash, Mitchell G.: “Bachelor of What, Master of Whom? The Humboldt Myth and Historical Transformations of Higher Education in German-Speaking Europe and the US.”, *European Journal of Education*, C.41, S.2, 2006, s. 245-267.

Balcı, M. E.: “Felsefe ve İçtimaiyat Mecmuası (1927/2014). Mukaddime”, (evrimyazı), *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, S.28, 2014/1, s. 391-394.

Baltacıoğlu, Ali Y.: “1933 Üniversite Reformu’nda Tasfiye Edilenler: Hikmet Fehmi [Başkut (1900-1969)] Mehmet Niyazi [Bilirer (1892-1968)]”, *Kebikeç*, S.50, 2020, s. 545-556.

- Başgil, Ali Fuad: “Muassır Devlette Memur Meselesi ve Memurları Mesleki Fazilet ve Terbiyesi”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 160-175.
- Bengisu, Naci: “Trahom, İçtimai Zararları ve Korunma Çareleri”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 116-130.
- Beşinci Üniversite Haftası: Van, 7-12 Ağustos 1944*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944.
- Birinci Üniversite Haftası: Erzurum, 13-19 Temmuz 1940*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941.
- Bilsel, Cemil: *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Bilsel, Cemil: “Açış”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941.
- Bilsel, Cemil: “Rektör Cemil Bilsel’in Haftası Açış Nutku”, *Üniversite Haftası: Erzurum, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları*, 1941.
- Bilsel, Cemil: “Önsöz”, *Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1937.
- Bittner, Walton S.: *The University Extension Movement*, Washington, Government Printing Office, 1920.
- Dördüncü Üniversite Haftası: Samsun, 14-20 Eylül 1943*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Erel, Şinasi Hakkı: “Cerrahinin Son Senelerdeki Terakkisi”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 131-142.
- Erozan, Boğaç: “Türkiye’de Üniversite Haftaları (1940-1945)”, *Bilgi ve Bellek*, C.1, S.1, 2004.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F.: “Yetmişbirinci Konferans, Biyoloji ve Sosyoloji Münasebetinin Aktif Bir Temsilcisi Olarak Ord. Prof. Dr. Tevfik Kazancıgil”, *Sosyoloji Konferansları*, S.10, 1969, s. 5-32.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri: “Muhit ve Terbiye”, *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Günergun, Feza-Kadioğlu, Sevtap: «İstanbul Üniversitesi’nin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar», *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C.8, S.1, 2006, s. 135-163.
- Held, Dirk: “Hellenism, Nationalism, and the Ideology of Research in Humboldt’s University”, *Transformation and Continuity in the History of the Universities*, Oslo, International Commission for the History of Universities, 2000.

- İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941.
- İncedayı, Cevdet Kerim: “Frenginin Tehlikelerine Dair Umumi Bilgiler ve Bu Hastalıkla Mücadelede Halka Nasihatler ve Tenbihler”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 84-97.
- Kardaş, Abdülaziz: “Bir Karış Fazla Şimendifer Elazığ-Muş Demiryolu’nun Yapım Süreci”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2019, C.6, S.4, s. 2360-2382.
- Kocatürk, Utkan: “Atatürk’ün Üniversite Raporu ile İlgili Notları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1984, C.1, S.1, s. 3-95.
- Koselleck, Reinhart: *Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pratiği Üzerine Araştırmalar*, çev. Atilla Dirim, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.
- Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History*, çev. Todd Samuel Presner, California, Stanford University Press, 2002.
- Köse, Resul: “Tek Parti Dönemi’nde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Vilayetlerinde Düzenlenen Üniversite Haftası Etkinlikleri ve Üniversiteli Aydın Kesimin Bölgenin Meselelerine Bakışı (1940-1945)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2021, C.37, S.104, s. 307-356.
- Malche, Albert: *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939.
- Neumark, Fritz: “Vergi Reformu”, *Altıncı Üniversite Haftası: Konya*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1946, s. 32-51.
- Onar, Sıddık Sami: “Hukuk Bakımından Aile”, *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Onar, Sıddık Sami: “Hukuk Bakımından Şehir ve Hemşehri”, *Birinci Üniversite Haftası: Erzurum, 13-19 Temmuz 1940*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 56-67.
- Onar, Sıddık Sami: “Kadının Cemiyet ve Ailedeki Rolü ve Hukuki Vaziyeti”, *İkinci Üniversite Haftası: Diyarbakır, 1-6 Haziran 1941*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941, s. 28-41.
- Onuncu Üniversite Haftası: Hatay, 5-10 Haziran 1956*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1957.
- “Ord. Prof. Dr. Cemil Bırsel Merhumu Anma Merasimi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.16, S.1-2, 1950, s. 5-26.
- Şimşek, Sefa: *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Taşdemirci, Ersoy: “Türkiye’de Üniversite Kavramının Gelişiminde Alman Bilim Adamlarının Katkısı”, *Erdem*, 1999, C.11, S.33, s. 883-910.

- Tavat, Sedat: “Verem ve Vereme Karşı Savaş”, *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Tekeli, İlhan: “Siyasetin Diliyle Değil, Eğitim Tarihinin Diliyle 1933 Reformu”, *İlhan Tekeli Toplu Eserler 14*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Üniversite Haftası: Trabzon-Rize, 14-19 Eylül 1955*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1956.
- Üniversite Konferansları 1935-1936*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1937.
- Üniversite Konferansları 1936-1937*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1937.
- Üniversite Konferansları 1937-1938*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1939.
- Üniversite Konferansları 1938-1939*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1939.
- Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1940.
- Üniversiteler Haftası: Edirne Konferansları*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1958.
- Van Bommel, Bas: “Between ‘Bildung’ and ‘Wissenschaft’: The 19th-Century German Ideal of Scientific Education”, *European History Online*, 2015.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: “Evlenme ve Bunun Hukuki Neticeleri”, *Üçüncü Üniversite Haftası: Elazığ, 23-30 Eylül 1942*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Yedinci Üniversite Haftası: Çanakkale, 6-12 Temmuz 1952*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1953.
- Yeşilkaya, Neşe G.: *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.
- Yücel, Hasan Âli: “Giriş”, *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*, İstanbul, Devlet Basımevi, 1939.
- Yücel, Hasan Âli: “Üniversite Rektörlüğüne” (cevaben resmi yazının örneği), *Üniversite Haftası Erzurum*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1941.

